

Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet

FAKTABLAD

Arbetsmarknadsdepartementet

Mars 2014

Bakgrund

Regeringen beslutade den 16 februari 2012 om en samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering under 2012–2032 (skr. 2011/12:56). Med strategin presenterar regeringen en långsiktig politik för att förbättra romers levnadsförhållanden och för att säkerställa romers mänskliga rättigheter.

Romers situation i dag hänger samman med historien och den diskriminering som många romer under lång tid har utsatts för. Kunskap om historien och dess samband med dagens villkor för romer är därför viktig för regeringens arbete med att förbättra levnadsförhållandena. Regeringen anser att en vitbok som beskriver historien är en viktig utgångspunkt för att stärka arbetet med romers mänskliga rättigheter.

Syftet med vitboken

Syftet med vitboken är att ge ett erkännande åt offren och deras anhöriga och att skapa förståelse för den romska minoritetens situation i dag genom att i ett historiskt sammanhang belysa de övergrepp romer blivit utsatta för och hur stereotyper och fördomar vuxit fram och levt vidare från generation till generation samt hur dessa har fått ligga till grund för den statliga politiken. Syftet med boken är också att den ska belysa vilken roll och vilket ansvar som olika samhällsinstitutioner har haft, på ett övergripande plan, för övergreppen och kränkningarna (se skr. 2011/12:56).

Underlag till vitboken

Vitboken utgår i huvudsak från intervjuer med romer, arkivmaterial, forskarrapporter, dokumentation och sammanställning av arkivhandlingar och offentligt tryck.

Bokens innehåll

Vitboken belyser övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och belyser, efter ett inledande kapitel, följande områden:

• Kartläggningar av romer

I det andra kapitlet synliggörs de kartläggningar som statliga utredningar och myndigheter som

Rasbiologiska institutet, Socialstyrelsen och Arbetsmarknadsstyrelsen samt kommunala förvaltningar genomförde långt in på 1990-talet av enskilda individers bakgrund, karaktär och beteenden. Kartläggningarna av romer på statligt initiativ tillsammans med undersökningar från forskarsamhället har varit en av utgångspunkterna för många av de åtgärder som har vidtagits mot gruppen. Romska personer har tilldelats koder som ”Z”, ”icke-Z”, ”halv-Z” eller ”1/4-Z” med ett tillhörande nummer som sedan har kopplats till persondossier. Arbetet med romer under hela 1900-talet har haft rasbiologiska utgångspunkter och inslag.

• Steriliseringar och omhändertagande av barn

I det tredje kapitlet beskrivs den lag som åren 1934 till 1974 föreskrev sterilisering i vad man då ansåg låg i samhällets befolkningspolitiska intresse. Kapitlet belyser steriliseringsfrågans sammanhang, dess bakgrund och tillkomst. Romer var en av de grupper som pekades ut som en målgrupp för sterilisering. I vitboken återges offentliga uttalanden som framhåller romer som en oönskad grupp i samhället och en belastning. Kapitlet tar även upp hur steriliseringslagstiftningen tillämpades på romer i mitten av seklet samt att sterilisering av romer har varit nära kopplad till omhändertaganden av barn.

• Inreseförbud och reglerad invandring

I det fjärde kapitlet beskrivs den lag som åren 1914 till 1954 pekade ut och föreskrev ett inreseförbud för romer. Förbudet motiverades utifrån föreställningen att romer inte passade in i samhället och var därför oönskade. Den politik som tog vid efter 1954, då inreseförbudet för romer avskaffades, kom i många avseenden att ta sin utgångspunkt i uppfattningen att romer inte skulle bli för många i Sverige. Romer utanför Sverige definierades som ”socialt handikappade” och menades leva ett liv som krävde att det behövdes åtgärder för att ”in- och anpassa” gruppen.

• Romers tillgång till bostad

I det femte kapitlet synliggörs hur romers tillgång till bostad har påverkats av att kommuner har hindrat och försvårat romers möjligheter till fast

bosättning samt vilka effekter det har fått för romers villkor i övrigt. Kapitlet beskriver kommunala praktiker med att inte mantalsskriva romer, förmå romer att flytta vidare och villkora boendet.

- **Romers tillgång till utbildning**

I det sjätte kapitlet belyses vilka förhållningssätt som har påverkat romers tillgång till utbildning samt vilka bevekelsegrunder och arbetssätt som ledde till att romska barn placerades i hjälpklasser eller särskilda klasser. Som en röd tråd genom 1900-talet löper uppfattningen att möjligheterna till en likvärdig utbildning har begränsats av romer själva och skolrelaterade problem har inte ansetts möjliga att lösa utan insatser som också har syftat till att romer ska förändras.

- **Romers tillgång till arbete**

I det sjunde kapitlet presenteras några av de regleringar, normer och bemötanden som har motverkat romers möjligheter att försörja sig, vilket inte bara har fått återverkningar inom arbetslivet utan för romers totala livssituation. Konsekvenserna var inte okända för de som formulerade och tillämpade bestämmelserna. Syftet var att försvåra eller omöjliggöra romers möjligheter att försörja sig och en av följderna blev att romer drevs längre ut ur samhället i en än mer marginaliserad position. Många av åtgärderna

har utgått från den seglivade föreställningen att romer har skuld till sin egen situation. En aspekt av skuldbeläggningen är att myndigheter har låtit både analysen av uteblivna förbättringar och incitament för insatser landa i att problemen låg hos gruppen.

- **Avslutande diskussion**

Vitboken spänner över en tid om 100 år. Genomgången av politiska motiv och åtgärder under första hälften av 1900-talet visar att registreringar, steriliseringar, omhändertaganden av barn, fördrivning och vägran att mantalsskriva romer motiverades och verkställdes utifrån antagandet att romer var oönskade. Åtgärderna försvårade romers tillvaro. Samtidigt var just uppfattningen att romer inte var en del av samhället också ett motiv till att det krävdes åtgärder riktade mot gruppen.

Utmärkande för många av de politiska åtgärderna under andra hälften av 1900-talet, är att de var reforminriktade. Romer tilläts få bostäder. Samtidigt var många åtgärder inriktade på att romer skulle räddas från sitt undermåliga sätt att leva till ett liv inom den samhälleliga omsorgens ramar. De fostrande dragen har i många avseenden präglat åtgärderna och tagit sig uttryck i en långtgående intervention i enskilda personers liv.

REGERINGSKANSLIET

Arbetsmarknadsdepartementet

103 33 Stockholm • tfn växel 08-405 10 00

Frågor om sakinnehållet besvaras av Enheten för diskrimineringsfrågor på Arbetsmarknadsdepartementet, 08-405 10 00. Fler exemplar av faktabladet kan skrivas ut från regeringens webbplats www.regeringen.se

Tryckt av Grafisk Service, Stockholm, mars 2014. Faktabladet är producerat av Arbetsmarknadsdepartementet.
ArtikYlnr. 2014.002